

Levendige discussie over werkzame elementen en effectieve interventies

Werkzame elementen, waar hebben we het over?

Wat zijn 'werkzame elementen' van interventies eigenlijk precies? Hoe beschrijf je ze? Zijn professionals daar daadwerkelijk mee geholpen, kunnen ze er wat mee? Wat is er nodig om dit te verbeteren? Hierover spraken zo'n dertig wetenschappers op 18 december 2015 vanuit verschillende sectoren. In een intensieve bijeenkomst kwamen heel wat kritische vragen én oplossingsrichtingen langs. De zoektocht naar de beste manier om professionals te ondersteunen met kennis over wat werkt, is duidelijk nog lang niet afgelopen.

Weten wat werkt en hoe je dat in je eigen praktijk kunt toepassen. Wie als professional iets wil bereiken, kan putten uit een verzameling effectieve interventies op allerlei beleidsterreinen. Maar: één op één overnemen van een interventie is lang niet altijd mogelijk omdat de omgevingscontext een grote rol speelt. Ook is er spanning tussen werken volgens het boekje en de eisen en moeilijkheden van de concrete situatie in een 'eigen' context. Hoe kunnen professionals deze effectieve interventies toch met goed resultaat toepassen in de eigen organisatie of wijk? De partners in het Samenwerkingsverband Erkenning van Interventies* zien in 'werkzame elementen' op z'n minst een deel van het antwoord op deze vraag. Werkzame elementen zijn de essentiële succesfactoren van een effectieve interventie die een professional minimaal moet overnemen bij de toepassing van de interventie in de eigen praktijk of wijk.

Indieners/eigenaren moeten in het erkenningstraject voor interventies (waarin interventies worden beoordeeld op hun kwaliteit en effectiviteit) de werkzame elementen van hun interventie er expliciet uitlichten. Het benoemen en beschrijven daarvan is echter niet eenvoudig en de sectoren doen het bovendien het nogal verschillend, zo blijkt uit de beschrijvingen van de interventies voor de erkenningscommissies. Alle reden dus om de verschillende visies op de aard en bruikbaarheid van werkzame elementen uit te wisselen. Hieronder een verslag van de presentaties en discussie van 18 november 2015.

Wat is het belang en het nut van werkzame elementen?

In de openingsronde klinkt een aantal duidelijke verwachtingen.

- Men hoopt op een manier om samen te zorgen voor een (nog) beter gestructureerde aanpak op dit punt bij het indienen van een interventie, dat wil zeggen bij het beschrijven van de interventie voor het erkenningstraject.
- Men hoopt op discussie en liefst ook consensus over de definitie: wat is een werkzaam element en hoe beschrijf je het?
- Men wil inzicht in het belang en het nut van het formuleren van werkzame elementen om daarmee de professionals te kunnen motiveren er gebruik van te maken.
- Men wil graag beter zicht op het verschil tussen de diverse sectoren die vertegenwoordigd zijn: jeugdhulp, sport, sociale vraagstukken enzovoort. Plus een antwoord op de vraag hoe er eenheid geschapen kan worden.

Presentatie 1

Prof. Gerjo Kok, hoogleraar toegepaste psychologie; referent Han Spanjaard, GZ-psycholoog, onderzoeker en ontwikkelaar van diverse erkende interventies binnen de jeugdhulp

‘Niets werkt altijd’

Gerjo Kok vertelt in kort bestek over de mede door hem ontwikkelde aanpak van *intervention mapping*. Dit is een gestructureerde manier om elke willekeurig interventie te beschrijven.

Kok betoogt dat de werkzame elementen van een interventie nooit geïsoleerd begrepen kunnen worden en ook niet geïsoleerd ‘overgeplant’ kunnen worden naar een willekeurige andere context. Elke interventie vindt plaats met een bepaald doel en in een bepaalde sociale context. Doel en context bepalen mede welke elementen op welke manier werkzaam zijn. Een interventie werkt dus alleen onder bepaalde condities en het is daarom van vitaal belang om die condities op te nemen in een beschrijving van werkzame elementen waar professionals in hun eigen context mee aan de slag gaan.

Als voorbeeld noemt Kok een interventie die gebruik maakt van ‘modelling’, de methode waarbij in een film of campagne een ‘model’ de juiste keuze maakt. Dit is in leefstijlbeïnvloeding een veelgebruikte methode. Modelling werkt alleen onder bepaalde voorwaarden: als de doelgroep zich met het model kan identificeren, als er voor de doelgroep iets te winnen valt met het gewenste gedrag, als de doelgroep de vaardigheden heeft die nodig zijn om het gewenste gedrag te vertonen en als ze ook nog een antwoord krijgen op de vraag hoe ze kunnen omgaan met druk in de verkeerde richting (coping). Het lijken vanzelfsprekende voorwaarden, maar de seinen moeten wel op ieder punt op groen staan. Als er maar een voorwaarde ontbreekt, zal de interventie niets opleveren.

Referent Han Spanjaard onderschrijft het belang van de context bij het inzetten van een interventie en dus van de noodzaak om die op te nemen in de beschrijving. De praktijk kan niet zonder theorie, stelt hij verder, maar we moeten niet vergeten dat er uit de praktijk ook zeer waardevolle interventies zijn voortgekomen. Hij ziet de randvoorwaarden voor de toepassing als integraal onderdeel van het werkzame element.

De discussie gaat vooral over de vraag wat er nu wel en niet deel moet uitmaken van de beschrijving van een werkzaam element (determinant, methode en randvoorwaarden voor toepassing van de methode). En dus ook over de vraag op welk niveau van algemeenheid je een interventie moet beschrijven. Dit lijkt voor de indieners van een interventie ook niet altijd helemaal duidelijk te zijn. Ook wordt opgemerkt dat het meest concrete geoperationaliseerde niveau van hoe de interventie precies is uitgevoerd vaak ontbreekt in de literatuur.

Presentatie 2

Prof. Tom van Yperen, bijzonder hoogleraar monitoring en innovatie in de zorg voor jeugd en werkzaam bij het Nederlands Jeugdinstituut; referent prof. Saskia Keuzenkamp, bijzonder hoogleraar emancipatie en werkzaam bij Movisie

Van grabbelton naar prototypes

Tom van Yperen werkt onder meer in opdracht van ZonMw mee aan het scheppen van orde in de grote hoeveelheid erkende interventies in het jeugddomein op basis van hun werkzame elementen

Ordering kan, stelt hij, op verschillende manieren bereikt worden: door alleen de echt effectieve interventies te selecteren, door te analyseren en zo de werkzame elementen te identificeren of door ‘families’ van effectieve interventies te zoeken en

op basis daarvan prototypes van effectieve interventies te formuleren. De consortia van beleid, praktijk en wetenschap die zich bij ZonMw met specifieke thema's in de jeugdzorg bezighouden, kiezen voor dat laatste. Ook brengen ze in kaart welk empirisch bewijs er voor verschillende elementen bestaat.

Van Yperen werkt samen met Jan Willem Veerman en Han Spanjaard op verzoek van ZonMw aan een gemeenschappelijk woordenboek als basis voor het beschrijven van prototypes. Van Yperen geeft als voorbeeld hoe je tot een prototype komt voor interventies bij gedragsstoornissen. Daar zijn er vele van en bij de meeste effectieve interventies komt zowel training van de opvoeder als vaardigheidstraining van het kind/de jongere kijken. Dit kan uitgewerkt worden tot een prototype van een interventie bij gedragsstoornissen met gebruik van elementen/onderdelen die aantoonbaar effectief zijn.

Van Yperen geeft aan dat er nog de nodige discussie is over een aantal punten. Ten eerste: de werkzaamheid van bepaalde elementen is altijd afhankelijk van context en structurele voorwaarden. Ten tweede: het werken met prototypes in de praktijk behoeft altijd supervisie en monitoring, er is immers de onvermijdelijke spanning tussen werken volgens het boekje en de weerbarstige werkelijkheid. En als laatste werpt Van Yperen de vraag op hoe het vormen van prototypes zich verhoudt tot de Databank Effectieve Jeugdinterventies en het eigenaarschap van de individuele interventies. Met de vorming van prototypes komen individuele interventies immers een beetje buitenspel te staan. Toch zullen goed opgezette individuele interventies met alles erop en eraan volgens Van Yperen van belang blijven als goede voorbeelden voor bijvoorbeeld beginnende professionals en voor training en opleiding.

Referent prof. Saskia Keuzenkamp werpt de vraag op hoe de opdracht van Van Yperen de professionals helpt. Zij benadrukt de weerstand die professionals in deze fase, in ieder geval binnen het sociale domein, nog hebben tegen (verplicht) werken met erkende interventies op zich. Ze noemt een aantal voorwaarden uit de literatuur waar aan voldaan moet worden om te zorgen dat er bij de professionals draagvlak ontstaat voor het gebruik van effectieve interventies dan wel prototypes:

1. Het inzetten van een erkende interventie moet een voordeel opleveren ten opzichte van de gebruikelijke aanpak van de professional.
2. De erkende interventie moet verenigbaar zijn met de overtuigingen en waarden van de professional.
3. De erkende interventie moet uitgetoetst kunnen worden en niet te moeilijk uit te voeren zijn.
4. De professional moet een voorbeeld kunnen zien en zelf kunnen vaststellen dat de erkende interventie resultaat oplevert.

Keuzenkamp geeft aan dat alleen al het gebruik van woorden als interventie, effectiviteit, enzovoorts bij de professionals in de sociale sector weerstand wekken. In het jeugddomein ligt dat anders, reageert Van Yperen. Daar is de beweging naar meer werken met (prototypes van) effectieve interventies juist vanuit de praktijk ingezet –de honger naar kennis over effectieve interventies is in de jeugdsector juist heel groot.

Marion Herens, sector sport en bewegen, merkt hierbij op dat de aanname dat interventies worden bedacht en uitgevoerd door hooggeschoolede professionals misschien niet altijd klopt. Zij ziet in haar sector vaak goedbedoelende praktijkmensen die de theoretische onderbouwing er met enige moeite aan vast knopen omdat dat gevraagd wordt in het erkenningstraject van interventies.

Dr. Marian ter Haar en ir. Marion Herens, beide als senior adviseur werkzaam op het gebied van sport en bewegen

‘Het gaat om plezier en verbinding’

Marion Herens en Marian ter Haar presenteren hun visie in dialoogvorm. Ze schilderen een beeld van een bijzonder werkveld waar uitgangspunten en omstandigheden gelden die behoorlijk anders zijn dan in bijvoorbeeld de jeugdzorg of de gezondheidsbevordering.

Sport gaat over plezier en verbinding, niet over problemen. Sport speelt zich veelal af in de vrije tijd. Sport richt zich eerder op gedragsbehoud en het aanleren van vaardigheden dan op gedragsverandering. In de sector zijn bovendien heel veel vrijwilligers actief. Sportactiviteiten werden lang niet gezien als interventies. Pas de laatste jaren ontdekt de overheid sport als een beleidsinstrument en daarmee ontstond ook het besef in de sector zelf dat sportactiviteiten op te vatten zijn als interventies die een maatschappelijk doel dienen. Niet onbelangrijk in een wereld waarin de belangrijkste subsidiegever van de sport, de gemeente, steeds meer uitgaat van het principe van *value for money*.

Maar de kloof tussen de sectoren is minder groot dan je misschien zou denken. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de reactie van Tom van Yperen: ook in de jeugdzorg gaat het vaak om het aanleren van vaardigheden, de trainingen moeten ook in de jeugdzorg wel leuk zijn, anders haken ouders en kinderen af, en ook in die sector moeten de contacten noodgedwongen vaak in de vrije tijd van de ouders plaatsvinden. De jeugdzorg kan daarom veel leren van succesvolle activiteiten in de sportsector. Wat succesvol is, daarover bestaat overigens bij de diverse sportbonden en overkoepelende instituten al veel kennis. Je zou kunnen zeggen dat die beschikken over een verzameling effectieve interventies in de vorm van cursussen en trainingen. De sportsector op haar beurt kan ook veel leren van de andere sectoren, bij het beantwoorden van de vraag hoe je je activiteiten neerzet als interventies: wat doe je, voor wie, en wat levert het op?

Plenaire afsluiting

Wat geven de deelnemers mee aan het Samenwerkingsverband Erkenning van Interventies? Wat is het advies?

Er valt nog veel uit te zoeken!

De afsluitende ronde levert een heel gevarieerde verzameling adviezen op, waar veel thema's uit de presentaties en discussies in terugkomen:

- Laat ontwikkelaars in de praktijk een lijstje van tien werkzame elementen per interventie opstellen, die in de context plaatsen, operationaliseren en de randvoorwaarden expliciet maken. Dit aantal blijkt goed te werken: het beperkt maar dwingt ook om de interventie uit te werken. (Tom van Yperen)
- Zorg voor eenduidigheid over het niveau waarop je de interventie/werkzame elementen moet formuleren. (Cindy Veenhof) (Djoeke van Dale vult aan: maar hoe dan? We moeten dit als convenantpartners gezamenlijk uitwerken en er mee oefenen.)
- Definieer heel scherp wat je bedoelt met allerlei verschillende termen: randvoorwaarden, context, werkzaam element enzovoort. Doe je dat niet, dan kan alles door elkaar lopen.
- Focus op het verband tussen doel en middel. Wie niet kan uitleggen waarom wat hij gaat doen, het doel bereikt wat hij wil bereiken, mag geen belastinggeld uitgeven. (Gerjo Kok)

- Zorg voor (kwalitatief) bewijs op het niveau van de parameters. Onderzoek dat. (Marcel Pieterse)
- Zorg voor toetsbaarheid op de drie niveaus theorie, methodiek en toepassing. Dit vergt dat je de interventie toetsbaar verwoordt. (Pepijn van Empelen)
- Vraag je af: moeten we dit wel doen? Wat schieten we ermee op voor de praktijk? Evalueer dat. (Cindy Veenhof)
- Onderzoek alleen die dingen die de moeite waard zijn, steek daar je geld in. Er is al veel onderzocht en je kunt nu eenmaal niet alles onderzoeken. (Gerjo Kok)
- Formuleer je probleem altijd binnen de specifieke context waarin het speelt. Dan heb je al veel ondervangen. (Marion Herens)
- Moeten we niet differentiëren naar sector in plaats van te streven naar een 'one size fits all'-benadering? (Saskia Keuzenkamp)
- Advies aan ZonMw: stimuleer meten en monitoren in combinatie met supervisie. (Saskia Keuzenkamp)
- Neem de professionals en managers meer mee in dit verhaal, zodat zij beter snappen waarom het zowel leuk als belangrijk is om erkende interventies te gebruiken. (Marije van der Meij)
- Zorg voor een dialoog tussen praktijkmensen en wetenschappers.
- Ga ervan uit dat de sectoren niet allemaal even ver zijn en bevorder het groeiproces op maat.
- Zoek de kennis waar die zit (bijvoorbeeld bij de sportbonden).
- Doe aan verwachtingenmanagement: we hebben geen wondermiddelen in de aanbieding. Gooi het kind (interventies) niet met het badwater (werkzame elementen) weg. (Peter Rensen)
- En tot slot: Laten we vooral opnieuw bijeenkomen. We hebben veel van elkaar geleerd vandaag en er valt nog veel uit te zoeken!

Kortom

Er is nog veel werk aan de winkel voor het Samenwerkingsverband. Komend jaar willen de organisaties verder werken aan het verkrijgen van meer inzicht in werkzame elementen van interventies bij individuele interventies. Ook de verduidelijking van de verschillende begrippen staat hoog op de agenda. We zullen bij de uitwerking de praktijkwerkers en managers betrekken en ruimte bieden voor de diversiteit in sectoren.

**Het Samenwerkingsverband Erkenning van Interventies bestaat uit Nederlands Jeugdinstituut, Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, NISB, Movisie, RIVM Centrum Gezond Leven, Vilans en het Trimbos-instituut.*